

לומר שבמחשבת שינוי בעלים ייעקר ממנו שם פסח ויוכשר, אלא נראה שהצד בגמרא לפסול הוא משום שכל מחשבה שאילו היה חושב אותה בזמנו היה הקרבן נפסל בגללה, הריהי עוקרת ממנו שם פסח וכי"ב דנו בירושלמי אודות מחשבת פיגול שתעשה עקירה].

ולפי סברה זו צריך להבין את הספק דלעיל, פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו – והלא אילו היה חושב כן בזמנו היה הקרבן פסול, אם כן מדוע לא ייעקר בכך שם פסח ויוכשר.

וצריך לומר שהספק האמור לעיל שייך לפי האמת, לפי מה שהסיק רבא (א.ס.) ששינוי בעלים בשאר ימות השנה אינו מהווה עקירה, אם כן יש לומר שאין הטעם משום הפסול אלא משום שעוקרו בכך שמחשב שלא לשם פסח, ועל כן יש להסתפק בלשמו ושלא לשמו (עפ"י קובץ שעורים).

א. צריך לומר שגם לפי הצד שמחשבה הפוסלת בזמנו מהווה עקירה שלא בזמנו, לא כל הפסולים שוים, ופסול קל אפשר שאינו עוקר, והוא מה שחילקו בגמרא בין שינוי קדש שהוא פסול חמור לשינוי בעלים הקל. וע"ע משאת המלך.

ב. החזון-איש (קכד) כתב להסתפק, האם הספק בגמרא אמור גם כששחט שלא לשם בעלים [ולא חשב לזרוק שלא לשם בעלים – שזהו 'שינוי בעלים'], שהריהי מחשבה הפוסלת את הפסח בזמנו, או שמא אין הספק אלא בשינוי בעלים.

ובספר דבר שמואל כתב מסברה שאין זו עקירה, כי מחשבה זו אינה שייכת אלא בזמנו ולא בשאר ימות השנה שאין שם אכילת פסח. אכן נראה שלפי הצד שבגמרא שעצם המחשבה הפוסלת יוצרת עקירה, שייך הדבר גם במחשבה זו.

ובמקום אחר (קדשים לקוטים ה) כתב החזון-איש שספק הגמרא אמור כשחשב בשחיטה שלא לשם בעלים [ולא משום מחשבת הוריקה], ש"ל כיון שהפסח אגוד למנויו והוא עקם במחשבתו, ממילא נעקרה קדושת הפסח.

אם אמרת בשינוי קודש שכן פסולו בגופו. בגדר 'פסולו בגופו' בשינוי קדש – ע' רש"י תוס' ושמ"ק מנחות מה: (תוס' להלן סב: ד"ה פסולו בגופו); חדושי מרן ר"ז הלוי הל' פסולי המוקדשין פ"ד, דף מז; פאת ים (לרמ"י ויגשטוק) זבחים ט,ב.

זישנו בארבע עבודות. ע' במובא בזבחים ד.

דף טא

זישנו בצבור כביחיד, תאמר בשינוי בעלים.... ואינו בצבור כביחיד. מכאן הקשו על מה שכתב הרמב"ם בפירושו למשנה (בתחילת זבחים. וכו"כ רבי עובדיה מברטנורא שם. וכו"כ מהרש"א ביצה כ:.) שהשוחט קרבן ציבור שלא לשמה – כשר ועלה לשם חובה, לפי שקרבנות ציבור 'סכין מושכתן למה שהן' – והלא מפורש כאן ששינוי קדש שייך גם בקרבן ציבור (כן תמה הגרע"א ועוד רבים).

ויש לומר שיפרש כוונת הגמרא לענין האי סור, שאסור לשנותו לשם זבח אחר הגם שאם עבר ושינה – כשר ומרצה.

עוד יש לומר: לא אמר הרמב"ם אלא בשחיטה [שהרי נימוקו עמו, משום 'סכין מושכתן...'], אבל בשאר עבודות – אינו מרצה.

עוד יש לומר: אכן מדין תורה יש שינוי קדש בקרבן ציבור, ורק משום שלב בית דין מתנה עליהם (ע' בזבחים ו) סובר הרמב"ם שהכוונה בשחיטה אינה מועילה לשנותם, אבל מעיקר הדין שייך בהם שינוי קדש (וע' בתוס' בזבחים ו: ד"ה וליקו – דלא אתי קרא על מציאות של 'לב ב"ד מתנה').

אכן הרמב"ם בחיבורו הגדול (פסולי המוקדשין טו,א) כנראה חזר בו מדבריו וסובר שאין חילוק בין קרבן יחיד לקרבן ציבור לענין שינוי קדש (עפ"י רש"י פ"ק דזבחים).

בהגהות וחידושי יפה עינים (ובחים ד) פרש כוונת הרמב"ם רק על חטאת הציבור שאינה נפסלת בשינוי בעלים, משום שסכין מושכת וניתק שם חטאת ממנה, אבל ודאי לא עלו לשם חובה וכמו שכתב בחיבורו.

א. ע"ע אריכות בספרי המפרשים בובחים ד. וע"ע: שו"ת דובב מישרים ח"ג קכח, א קל, ז – בשלמי ציבור אין לומר 'סכין מושכת', לפי שאין שייך בהם תנאי ב"ד שיהיו לנדבה, שהרי מותר שלמים – שלמים, ואין שלמי ציבור בנדבה; קרבן ציבור שבא מנדבת היחיד שונה, שאין לב ב"ד מתנה עליו).

חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב מג – לא דיבר הרמב"ם אלא בסתמא, לא כשחשב בפירושו שלא לשמה).

ב. מה שכתב הרש"ש לפרש שהפירכא משום האיסור לשנות – יש להעיר מדברי התוס' (בובחים ד סד"ה וישנן) שדחוק לפרש כן, לפי שעתה עדיין לא שמענו איסור אלא בסוף הסוגיא, ע"ש.

עוד היה נראה מסברא שכיון שלא שייך לשנותו כלל לדעה זו, אם כן מחשבתו אינה כלום והריהי בטלה ומבוטלת מתנאי ב"ד ואין שייך לאסרה, והרי זה כאילו לא חשב [ולא דמי למחשבת שלא לשמה בקרבן שכבר חשב עליו שאסור, כי מ"מ חשב שם במחשבה המפסדת, וכעין המטיל מום בבע"מ שאסור מדאורייתא לכמה שיטות, משא"כ כאן שהמחשבה מבוטלת מעיקרא]. ואם משום ש"מ מצוה לחשוב לשמה, הלא גם בשינוי בעלים מצוה לחשוב לשם הבעלים – כלל הציבור. ואם ננקוט איסור בדבר נראה שגם בשינוי בעלים יש איסור לחשוב לשם עכו"ם, שאע"פ שאינו מחריב כיון שאינו מחוייב כפרה כמותו, הלא גם כאן אין המחשבה פועלת כלום ואעפ"כ אסורה. וביותר, לשיטת הרמב"ם (טו, ח), שהשוחט חטאת על מי שאינו מחוייב כפרה כמותו – כשר ולא עלה לשם חובה, לכאורה השוחט חטאת ציבור לשם עכו"ם גם כן לא עלתה לשם חובה (כן כתב המנ"ח קלח, ג) וא"כ מסתבר שודאי יש איסור בדבר, נמצא שאין חילוק מהותי בין שינוי קדש לבעלים. עוד בענין החילוק בין חלות פטול המחשבה ובין האיסור לחשוב – ע' במובא ביוסף דעת זבחים כט ומנחות טו.

– התוס' כתבו שאין שינוי בעלים בקרבן ציבור, כי אם חשב לשם ישראל – הרי הוא בעליו, ואם לשם נכרי – הרי אינו מחוייב כפרה כמותו ואין זו מחשבה הפוסלת. [ואף על פי שהנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל, יש לומר שהם קרבנות מסוג אחר שהרי נתמעטו קרבנותיהם מכמה הלכות. ועוד יש לומר עפ"ימש"כ אחרונים שאין שם הנכרי קרוי על קרבנו ואינו מתכפר בו, וכמו שאמרו (בובחים מה) 'עכו"ם לאו בני הרצאה נינהו', אלא הוא מוסרו לכהן והלה מקריבו כאילו אין לו בעלים. אבל אין מסתבר לומר מפני שאין הנכרי בקרבן ציבור לכך נחשב 'אינו מחוייב כפרה כמותו', כי מ"מ הם בני קרבן עולה. גם אין לומר שאינו נחשב 'מחוייב' כי כיון שאמר 'הרי זו' הלא נתחייב להביאו. עפ"י שיעור הגר"ש כץ שליט"א, חורף תשס"ה].

והנה יש להוכיח מהסוגיא להלן (סב). שישאל מומר נחשב 'בר כפרה' אע"פ שבמצבו זה אין מקבלין ממנו קרבן, מכל מקום ראוי הוא לחזור מדרכו. ויש לשאול לפי זה הלא אם יחשוב בקרבן ציבור לכפר על מזמרין, לכאורה יש כאן שינוי בעלים שהרי חשב על מי שהוא 'בר כפרה' – ומוכח מכאן שאף על פי שאין מקבלים קרבנות מן המומר, הרי הוא מתכפר בפועל בקרבנות הציבור, וכמו שאמרו בענין החלבנה בקטורת שהיא קרבה עם יתר הסמים, כמו כן המומר נכלל בכפרת כלל ישראל, ועל כן אין זה שינוי בעלים.

וזה דלא כמו שמובא בשם הגר"י רוזין מרוגאצ'וב, שאין לצרף עברייני למנין עשרה בתפילת המוספין, כיון שתפילת מוסף במקום קרבן היא ואין מקבלים קרבן מן המומר. אך לפי האמור אע"פ שאין מקבלים ממנו קרבן יחיד – הלא מתכפר הוא עם כלל הציבור.

וכן יש להשיג מכאן על דברי כמה אחרונים שצדדו שנשים פטורות מתפילת המוספין, משום שאינן שוקלות שקלים לקרבנות ציבור (ע' בשמים ראש פט; צל"ח ברכות כו. ד"ה מוספין; שו"ת רעק"א סט), והלא לדבריהם אתה מוצא שינוי בעלים בקרבן ציבור, ששחט לשם אשה – אלא מוכח שאע"פ שאינן שוקלות, מתכפרות המה בקרבנות הציבור (עפ"י זכר יצחק סוס"ב).

א. כן כתב החזו"א (זבחים א, ב), שנשים ודאי מתכפרות בקרבן ציבור, והוכיח משעירי המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו (ריש שבועות), ובודאי גם הנשים בכלל. וכ"כ בשו"ת עמודי אור ז [אלא שצדד לפטור הנשים מתפילת המוספין מטעם אחר]. וע"ע בקהלות יעקב זבחים ד.

ב. עתוס' רשב"א מה שכתב לענין ערל. ונראה שכוונתו כנ"ל, שהשוחט קרבן ציבור לשם ערל אין זה שינוי בעלים כיון שגם הוא מתכפר עם כלל הציבור.

ג. בספר אבי עזרי (סוף הפלאה עמ' שעו במהדורה החדשה) העיר איזו קולא וחומרא היא זו, הלא מה שאין שינוי בעלים בקרבן ציבור, הוא מפני שבמציאות אין שינוי בעלים, כי כולם בעליו.

ואולם נראה שמצינו בכמה מקומות שגם כגון זה מהוה פירכא בילפותות, וכגון כבש שאליתו קריבה אין ללמוד מעו, הגם שהחילוק הוא מצד המציאות. וע' ב"ק פת. מה לאשה שכן אינה במילה. והטעם בכל זה, כי אפשרות הדין וביטוי בפועל הוא בעצמו מהוה חומרא. ואף כאן נאמר שעצם האפשרות לשינוי קודש בכל הקרבנות שלא כשינוי בעלים, היא הנותנת חומרא לשינוי קדש על פני שינוי בעלים.

ועוד, לפי מה שיתבאר בסמוך נמצא שאף בקרבנות ציבור ששייך בהם שינוי בעלים – אינו פוסל.

– ממה שקרבן ציבור ששחטו לשם אחד מן הציבור לא פסל, יש מי שרצה להוכיח שקרבן השותפין שנשחט לשם אחד מהם בלבד, אינו בכלל 'שינוי בעלים'. ויש מקום לדחות ששונה קרבן ציבור שנחשב הציבור כולו כגוף אחד (ערמב"ן ריש ויקרא), וכל אחד ואחד מהציבור נחשב כ'מקצת בעלים על הקרבן כולו', משא"כ קרבן השותפין נחשב כקרבן של כמה יחידים הלכך יתכן שכל אחד נחשב כ'בעלים גמורים על מקצת מהקרבן' הלכך כששחט לשם אחד מהם הרי כאילו שחט חלק של השותף האחר לשם מי שאינו בעליו. וצ"ע.

וכששחט לשם אחד השותפין ולשם אדם אחר, נראה להוכיח מהסוגיא בזבחים ז שכשם שאינו מרצה על השותף שלא שחט לשמו ונחשב כלפי 'שינוי בעלים', כן אינו מרצה על השותף שחשב עליו [בהנחה ש'לשמו ושל"ש' פסול בשינוי בעלים, ע' להלן] (עפ"י שיעור הגר"ש כץ שליט"א. חורף תשס"ה).

– יש לשאול הלא פר-העלם-דבר-של-ציבור להלכה (רמב"ם הל' שגגות יב, כרבי יהודה) כל שבט ושבט מביא בפני עצמו, ואם כן כאשר שחטוהו לשם שבט אחר, יש כאן שינוי בעלים? וצריך לומר שאינו ממש 'קרבן ציבור'. וכן צ"ל בפר ושעיר של יום הכיפורים שהפר מכפר על הכהנים, והשעיר – על הישראלים שאינם כהנים (כדתנן בפ"ק דשבועות), ואם החליף – הרי יש כאן שינוי בעלים (עפ"י קרן אורה זבחים ד; טוב ראי כאן).

וצ"ע הלא פר העלם דבר דינו כקרבן ציבור ולא כקרבן שותפין, כמבואר בהוריות (ו) לענין דין 'אין מיתה בציבור'. ומה שכתב בספר אור הישר (לרש"י הילמן. זבחים ד) משום שאין דוחה שבת לפיכך דומה לקרבן יחיד – תימה, הלא זהו משום שאין זמנו קבוע ולא משום שקרבן יחיד הוא (ע' יומא נ).

עוד יש להעיר מהמבואר בתוס' (זבחים ה: סד"ה הנך) שפר העלם דבר של ציבור אין שייך בו שינוי בעלים. וצריך לדחוק לפי הנ"ל שלא דיברו התוס' לפי מאי דקיימא לן כרבי יהודה שכל שבט מביא פר. אך עדיין קשה שלרבי יהודה חזרת קושייתם כיצד למדים חטאות ציבור משאר חטאות ומחטאת העלם דבר, הלא בהם יש שינוי בעלים משא"כ בחטאת ציבור. וצ"ע.

ולכאורה נראה דקושיא מעיקרא ליתא, דמדדרשינן בתורת כהנים (מובא בתוס' שם) בפר העלם דבר שפסול שלא לשמו, הרי דלא ילפינן חטאות פנימיות מחיצוניות (ע"ש בתוס'). ומסתבר שהקש 'תורת החטאת' להשוות חיצוניות לפנימיות (זבחים צב.). לא נאמר אלא לענין כיבוש שבפרשה. וצ"ע בתוס' שם מ: ד"ה לא), וכיון דלא אשכחן קרא בפנימיות אלא לשינוי קדש, א"כ מוכח ששינוי בעלים אינו פוסל [ורק למצוה נראה דילפינן מהקש כל הקרבנות לשלמים כזבחים ה, אבל ללמוד מחטאות חיצוניות

לפסול, זה אי אפשר]. ועל כן אעפ"י שאפשר במציאות לפר העלם דבר ופר ושעיר של יוהכ"פ שינוי בעלים, אין זה פוסל את הקרבן. ואין לומר דהא דאצטרך קרא בפר העלם דבר היינו משום שא"א ללמוד מחטאות יחיד לפסול, דמה להנך שכן שינוי בעלים פוסל בהם, משא"כ בחטאות ציבור (וכקושיית התוס' שם) – דהא סתם ספרא רבי יהודה, ולר"י הרי משכחת לה במציאות שינוי בעלים אף בפר העלם דבר של ציבור כנ"ל ואעפ"י כ הוצרך לדרשא מיוחדת, הרי על כרחך דלא ילפינן חטאות פנימיות מחיצוניות, ושוב אין לנו לימוד לפסול שינוי בעלים.

רבי אומר לשון סורסי הוא, כאדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה. על דרשות חכמים המבוססות על פירוש הכתוב לפי שפות זרות – ע' במובא בשבת לא.

פירש רבנו תם (בספר הישר שנח), שלדעת רבי למדים פסול מחשבת שלא למנוייו בדיעבד משאר מחשבות הפוסלות, ואין צריך שישנה עליה הכתוב לעכב.

(ע"ב) 'שחטו למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים... אלא אמר רב אשי...' שתי שיטות עיקריות בראשונים בפירוש הסוגיא; –

שיטת התוספות: אין חילוק בין מחשב לערלים או לשאר מי שאינו יכול לאכול כגון חולה וזקן. בכל אלו, אם חישב עליהם בשחיטה – פסול (איש לפי אכלו תכסו) ובזריקה כשר. חישב בשחיטה כדי שיתכפרו בהם בזריקה – מחלוקת רב חסדא ורבה. ורב אשי הסיק שאם חישב עליהם שהם בלבד יתכפרו – פסול בין לרבה בין לרב חסדא, ואם חישב שיתכפרו אלו עם אוכליו – כשר [ומחלוקת רבה ורב חסדא אמורה במחשב על ערלים שאינם מנויים, האם קיים פסול מחשבת 'שלא למנוייו' בכגון זה]. הריב"א מוסיף הגבלה; מחשבת 'שלא לאוכליו' בשחיטה אינה פוסלת אלא כשמחשב שיאכלו אלו, ואילו מחשבת כפרה אינה שייכת לשחיטה ואינה פוסלת. מאידך מחשבת זריקה אינה פוסלת אלא כשמחשב שיתכפרו אבל חישב לזרוק להאכיל הבשר לערלים – לא פסול (ובתוס' רשב"א, בהביאו דברי ריב"א כתב שמחשבת פסול של כפרה פוסלת בשחיטה. ואולי יש שם ט"ס, ע"ש).

שיטת הרמב"ם (קרבן פסח ב,ו. וכן פירש בתוס' רשב"א): מחשבת 'שלא לאוכליו' לדברי הכל אינה פוסלת אלא בשחיטה, אבל לא בזריקה ולא כשמחשב בשחיטה על מנת שיתכפרו בהם בזריקה. ואולם מחשבת ערלים (או טמאים. זבח תודה. וע' דבר שמואל) פוסלת גם בזריקה, ולרב חסדא אף בשחיטה על מנת שיתכפרו בזריקה [ואפילו אם חישב שיתכפרו מולים וערלים (או טמאים וטהורים. זבח תודה) פסק הרמב"ם לפסול. ועל זה השיג הראב"ד, כי לפי מה שהסיק רב אשי אין מקצת ערלה פוסלת לא בשחיטה ולא בזריקה. וי"ל שהרמב"ם לשיטתו נוקט לדרוש 'כל' – הדבר כולו, ולא כל דהו (ע' הל' רוצח ד,ו ועוד). וכבר כתבו התוס' שדברי רב אשי תלוי במחלוקת התנאים בענין זה (ע' סנהדרין עח ובכורות ג), לכך נטה מדברי רב אשי].

לפי פירוש זה, יכולים היו רבה ורב חסדא לחלוק בזריקה עצמה, כשמחשב בה שיתכפרו ערלים, אלא שרצו להשמיענו שאפילו לא חשב בזריקה מחשבת פסול אלא בשחיטה על מנת לזרוק – פסול רב חסדא (תוס' רשב"א; זבח תודה. וכן צריך לפרש לאוקימתא דרב אשי, וכפי שהעיר החו"א קכד).

עוד בבאור שיטת הרמב"ם – ע' בחדושי הגר"ח הלוי קרבן פסח ב,ו; חזון איש וזחים ד,כ; מנחת ברוך כד-כה; מקדש דוד קונטרס בעניני קדשים ד,ג; חדושי רא"מ הורביץ; שבט הלוי ח"א קס.

'או כלך לדרך זו.' על המלה 'כלך' מבחינה אטימולוגית – ע' בעיונים בדברי חז"ל ובלשונם' לר"ח ארנטרוי עמ' כט.